

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Střední průmyslová škola strojnická Olomouc, tř.17. listopadu 49

**Výukový materiál zpracovaný v rámci projektu „Výuka moderně“
Registrační číslo projektu: CZ.1.07/1.5.00/34.0205**

Šablona: III/2 Český jazyk, umění a kultura

Sada: 1

Číslo materiálu v sadě: 13

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Název: Počátky česky psané středověké literatury

Jméno autora: Mgr. Renata Provázková

Předmět: Český jazyk, umění a kultura

Jazyk: Čeština

Klíčová slova: středověk, bohemika, glosy, česká duchovní píseň, legenda, veršovaný epos, Dalimilova kronika, žákovská poezie, satira, nauková a právnická literatura, drama

Cílová skupina: žák 1.ročníku

Stupeň a typ vzdělání: střední odborné

Očekávaný výstup: Objasní charakteristické rysy česky psané středověké literatury, zná stěžejní literární památky tohoto období. Samostatně interpretuje dramatické, filmové a televizní zpracování literárních děl.

Metodický list/anotace

Prezentace obsahuje základní přehled česky psané středověké literatury, doprovodný obrazový materiál, ukázkou z Dalimilovy kroniky, žákovské poezie a 2 úkoly pro žáky s dohledáváním informací.

Datum vytvoření: 12.11. 2012

Počátky česky psané středověké literatury

- Na přelomu 11. a 12. stol. se objevují v latinských textech:
 - ✓ **bohemika** – první česká slova a věty
 - ✓ **glosy** – vpisky, české poznámky, komentáře, vysvětlivky psané mezi řádky
 - ✓ píše se na pergamen (vydělaná ovčí, telecí nebo oslí kůže), od 13. stol. byl znám již papír
 - ✓ písmena se malují pavím nebo husím brkem
 - ✓ začáteční písmena – větší (iniciály), zdůrazněna výzdobou (iluminací) – ornamentální nebo figurální

Iniciála R s králem Václavem II. v majestátu

Obrázek č. 1

- **Literární žánry:**

- ❖ **Duchovní písně**

- ✓ **Hospodine, pomiluj ny**

- 1. česká píseň z konce 10. stol., plnila funkci hymny a bojové písně

- ✓ **Svatý Václave, vévodo české země**

- 2. nejstarší píseň z 12. stol.
- Václav zobrazen jako rytíř
- za husitství zpívána jako válečná píseň

- ✓ **Ostrovská píseň**

- 2.pol. 13. stol., téma – Kristovo vtělení

❖ **Legendy**

✓ **Legenda o svaté Kateřině**

- 2.pol.14. stol.
- veršovaná epická skladba, autor neznámý
- Kateřina odmítá světský sňatek a přijímá křesťanství. Je zbičována a popravena.

✓ **Legenda o svatém Prokopu**

- pol.14. stol.,
- veršovaná epická skladba
- vlastenecké zaměření
- kronikářsky zpracovává život prvního opata Sázavského kláštera - Prokopa

❖ Veršované eposy

✓ Alexandreis

- přelom 13. a 14. stol.
- autor neznámý
- literární předloha latinská
- námět zpracován aktuálně – čtenář poznává v postavě Alexandra českého krále Přemysla Otakara II.
- Alexandreidy se objevily ve více evropských národních literaturách. Hrdinský epos byl velmi oblíbený žánr. Hlavní hrdina je schopný vojevůdce a vzor středověkého rytíře.

✓ **Tristram a Izalda**

- veršovaný rytířský epos, původně francouzský
- inspirace keltskou pověstí z 12. stol.
- milostná tematika – nenaplněná láska
- námět zpracován malíři, hudebními a filmovými tvůrci

➤ **Úkol:**

Na základě filmového zpracování tohoto eposu převyprávějte příběh. Dohledejte informace.

Zobrazení Tristana a Isoldy od anglického malíře
Herberta Drapera (1863-1920).

❖ **Kroniky**

✓ **Dalimilova kronika**

- počátek 14. stol.
- nejstarší, veršovaná, oblíbená
- dochovala se úplná
- neznámý autor, pravděpodobně nižší šlechtic
- vlastenecká
- hovorový, srozumitelný jazyk
- události od potopy světa a příchodu praotce Čecha do r. 1314

O sedlčie knieni Boženě

...

Radějí sě chci s českú sedlkú snieti,
než ciesařovnu německú ženú jmieti.
Vřet' každému srdce po jazyku svému,
a proto Němkyně nebude přieti lidu mému.

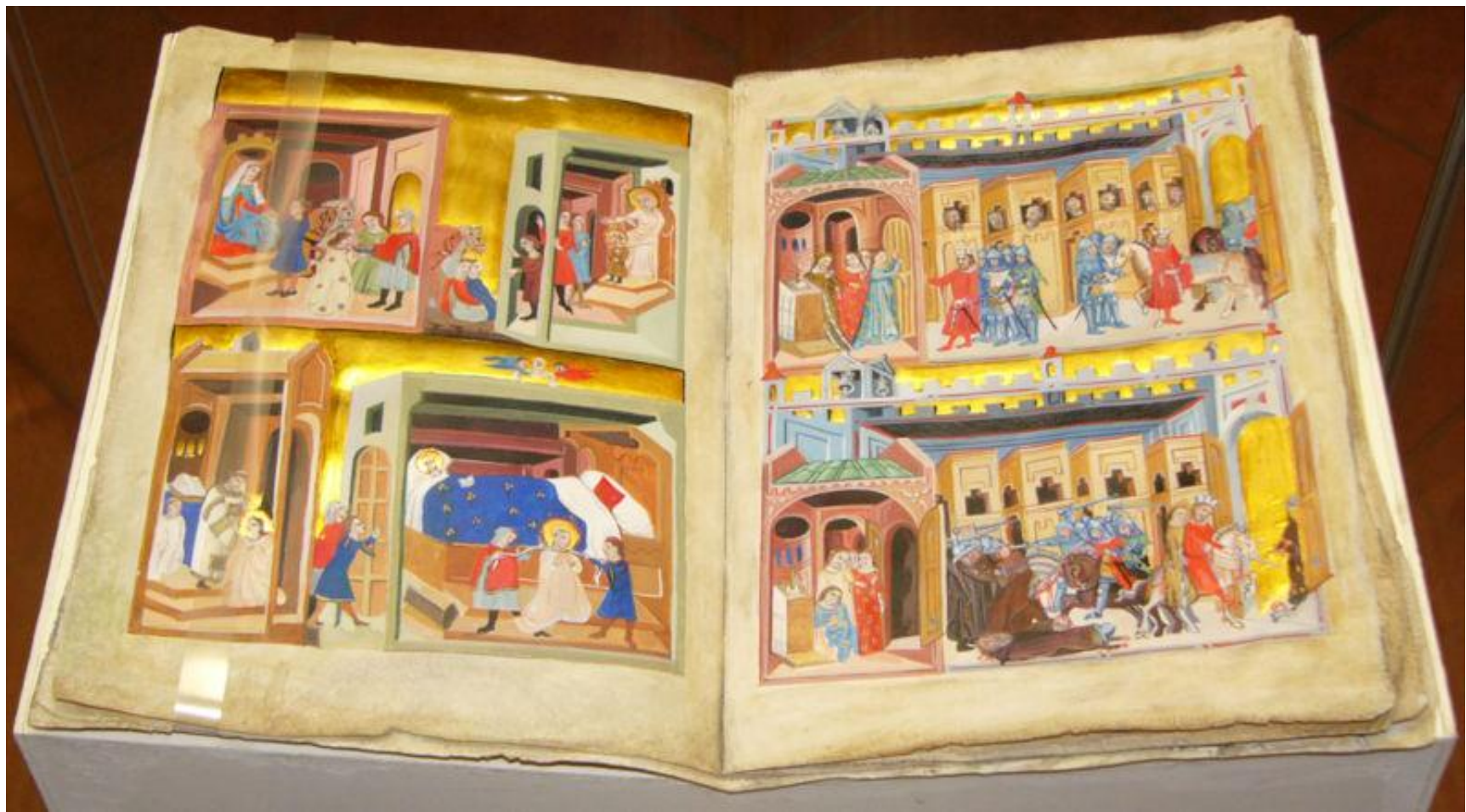
...

Němkyně bude německú čeled' mieti
a německy bude učiti mé děti.¹

(Z Dalimilovy kroniky)

**Na základě ukázky dokažte Dalimilovo
vlastenectví**

Dalimilova kronika – iluminace z tzv. Pařížského zlomku,
jediného dochovaného latinského překladu kroniky

Obrázek č. 3

✓ Trojanská kronika

- překlad latinského díla ze 13. stol.
- je jednou z nejstarších inkunábulí
- **inkunábule** = prvotisky, do r. 1500
- téma – příběh Tróje jako středověkého města (románový způsob zpracování)

❖ Světská lyrika – písně ze 14. stol.

✓ Dřevo se listem odievá

✓ Závišova píseň

✓ Kudy sem já chodila

✓ Byla sem ti v sádku

✓ Spor duše s tělem

❖ Sociální satira – 14. stol.

✓ Píseň veselé chudiny

✓ Podkoní a žák

○ žákovská poezie – ironie, satira

○ napadá šlechtu a duchovenstvo, vysmívá se nejen jim, ale i vlastní bídě

Zanechme učení

O učení nedbejme,
příjemné je neznat nic,
v mládí se jen starejme,
kde radostí urvat víc.

O vážné se starat věci
pro staré je akorát,
mladým lidem sluší přeci
neustále laškovat.

(Žákovská poezie – úryvek z básně)

➤ Úkol:

Na základě četby básně z Čítanky k literatuře v kostce I. převyprávějte obsah skladby Podkoní a žák, vyhledejte prvky ironie a satiry.

✓ **Hradecký rukopis**

- kolem r. 1340
- autor neznámý
- 3 části: **Desatero, Satiry o řemeslnících a konšelích**, bajka **O lišce a džbánu**
- ostrá kritika celé společnosti – vytýká úplatnost radních, nepoctivost řemeslníků, nedodržování desatera božích přikázání

✓ **Nová rada**

- autor: Smil Flaška z Pardubic (šlechtic)
- alegorické dílo (má skrytý smysl)
- shromážděná zvířata radí králi (Václavu IV.), jak má vládnout
- obrana společenského řádu v čele s ideálním panovníkem

❖ **Nauková próza**

✓ **Vita Caroli – Život Karlův**

- vlastní autobiografie krále Karla IV.
- osobní prožitky, náboženské a morální úvahy
- zájem o český jazyk

Karel IV.

Římský císař, český, římsko-německý, italský a burgundský král, hrabě lucemburský, markrabě moravský

Obrázek č. 4

- ✓ tvorba slovníků – Bartoloměj z Chlumce zvaný Mistr Klaret (14. stol.)
- ✓ právnícké spisy – Ondřej z Dubé (14.-15. stol.)
- ❖ **Drama**
- ✓ počátky koncem 12. stol.
- ✓ dramatizace latinských textů evangelií v klášterech
- ✓ pronikání světských prvků – účast žáků a učitelů, komické české výrazy
- ✓ církve vykazuje výstupy před kostel, na náměstí, tržiště, hrálo se i v krčmách

✓ **Mastičkář**

- zesvětštění pašijové Hry tří Marií v klášteře svatého Jiří
- 3 Marie nakupují na tržišti zázračné masti na potření Kristova těla
- prvky komické, vážné, biblické, vulgární výrazy
- zesměšňuje podvodné středověké prodavače mastí

✓ **Hra veselé Magdalény**

- o napravené hříšnici
- předváděna o Vánocích a Velikonocích

Použité zdroje:

Dostupný pod licencí GNU Free Documentation License na www:

Obrázek č.1

AUTOR NEUVEDEN. *Wikimedia Commons* [online]. [cit. 12.11.2012]. Dostupný na WWW:
<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vasik2_Zbr.jpg>

Obrázek č. 2

AUTOR NEUVEDEN. *Wikimedia Commons* [online]. [cit. 12.11.2012]. Dostupný na WWW:
< <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:DrapersTristanIsolde.jpg> >

Obrázek č. 3

MAŇAS, Michal. *Wikimedia Commons* [online]. [cit. 12.11.2012]. Dostupný na WWW:
<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dalimilova_kronika_parizsky_fragment.jpg>

Obrázek č. 4

AUTOR NEUVEDEN. *Wikimedia Commons* [online]. [cit. 12.11.2012]. Dostupný na WWW:
< http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Charles_IV-John_Ocko_votive_picture-fragment.jpg>

¹ *Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila*. 1958. vyd. Praha: Československá akademie věd, 1958. s. 77.